

25 let sčítání zimujících netopýrů v přírodní památce Loupežnická jeskyně v CHKO České středohoří

Petr Chvátal

V neovulkanitech CHKO České středohoří se nachází několik desítek jeskyní, většinou nepříliš rozsáhlých s délkou do 10 metrů. O to více mezi nimi vyniká Loupežnická jeskyně u Velkého Března s délkou hlavní chodby necelých 100 metrů. Celková délka jeskyně

včetně odboček je kolem 130 metrů. Jedná se o nejdelší jeskyni v neovulkanitech České republiky. Lokalita je zároveň jedním z nejvýznamnějších zimovišť netopýrů a vrápenců v Českém středohoří, a tak je pochopitelné, že byla v roce 2001 vyhlášena přírodní památkou.

V Loupežnické jeskyni. Foto Petr Zajíček

O jeskyni

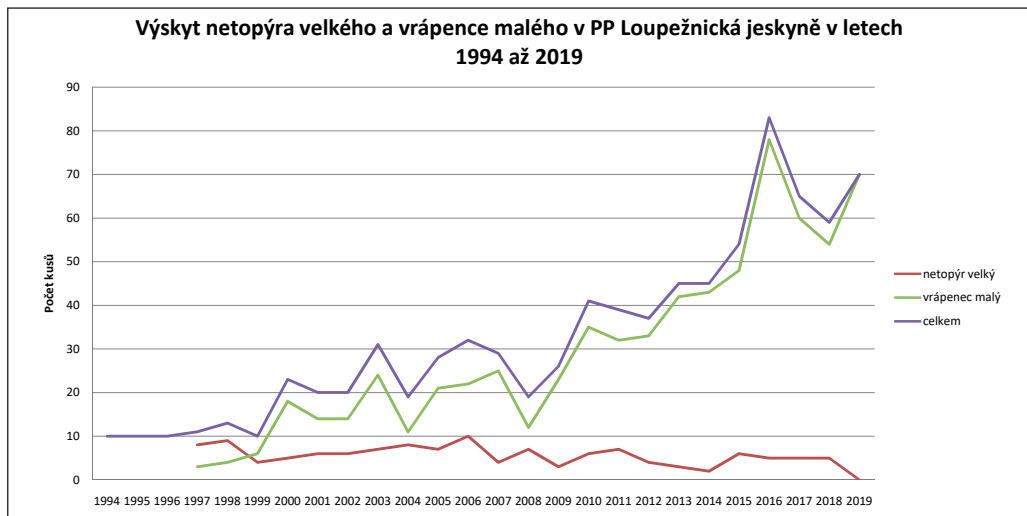
Jeskyně leží asi 5 km od Ústí nad Labem v severním zalesněném svahu Zámeckého vrchu (312 m) v nadmořské výšce asi 270 m. Vznikla ve fonolitové (znělcové) hornině gravitačním rozestoupením bloků podél puklin a jejich dílčím sesouváním po svahu v průběhu čtvrtohor. Řadíme ji tedy k rozsedlinovým jeskyním. V nejužším místě je široká pouze kolem 30 cm, největší šířka je kolem 3 m a největší výška prostor dosahuje k osmi metrům. Od vchodu jeskyně stále klesá a její konec je o 36 m níže. Stěny jsou převážně téměř svislé a hladké. Na dně leží znělcové kameny, nebo rozbředlé hlinitojílovité nánosy. Pro jeskyni je charakteristické právě velké množství bláta a několik velmi úzkých průlezu.

Na úvod musím uvést několik upřesnění. Tento článek je psaný z pohledu geologa, ale především pamětníka a jeskynního lezce, který dělal doprovod zoologům sčítajícím netopýry. Zoologů se vystřídalo za 25 let dost, ale doprovod měli téměř pořád stejný. Jeskyně je totiž obtížná na lezení, a i když není příliš dlouhá, nachází se tam několik nebezpečných nebo nepříjemných míst. Ne každý je schopen prolézt a ne každý je ochoten podstoupit plazení v blátě v úzkých chodbách. Přesto byla jeskyně již dříve cílem lezeckých výprav a ani naše údaje o zimujících netopýrech nebyly nejstarší. Zprávy o letounech publikoval už před námi nadšený přírodovědec a zároveň povoláním primář hematologického oddělení nemocnice v Ústí nad Labem, MUDr. Vejvoda.

Často užívaný název severu

Další upřesnění se týká názvu jeskyně. Pokud severočeskému jeskyňáři řeknete, že jste byli v Loupežnické jeskyni, stejně pořád neví nic. V severních Čechách jsou čtyři Loupežnické jeskyně. Pro geologa je zajímavé, že každá z nich je v jiném typu horniny, takže představují reprezentativní ukázkou všech základních horninových typů. Nejznámější a největší je pískovcová Loupežnická jeskyně v CHKO Labské pískovce v NPR Kaňon Labe (mimochodem, i v této oblasti působím už 24 let jako doprovod zoologům, výroční článek bude za rok následovat). Druhá je neovulkanická Loupežnická v CHKO České středohoří. Třetí je žulová Loupežnická v CHKO Jizerské hory a poslední je krasová Loupežnická v oblasti Ještědského hřbetu. Bohužel je to také doklad skutečnosti, že na severu Čech byl pravděpodobně už v minulosti problém s krimi-

Graf početnosti netopýra velkého a vrápence malého v Loupežnické jeskyni. Vypracovala Adéla Matějková

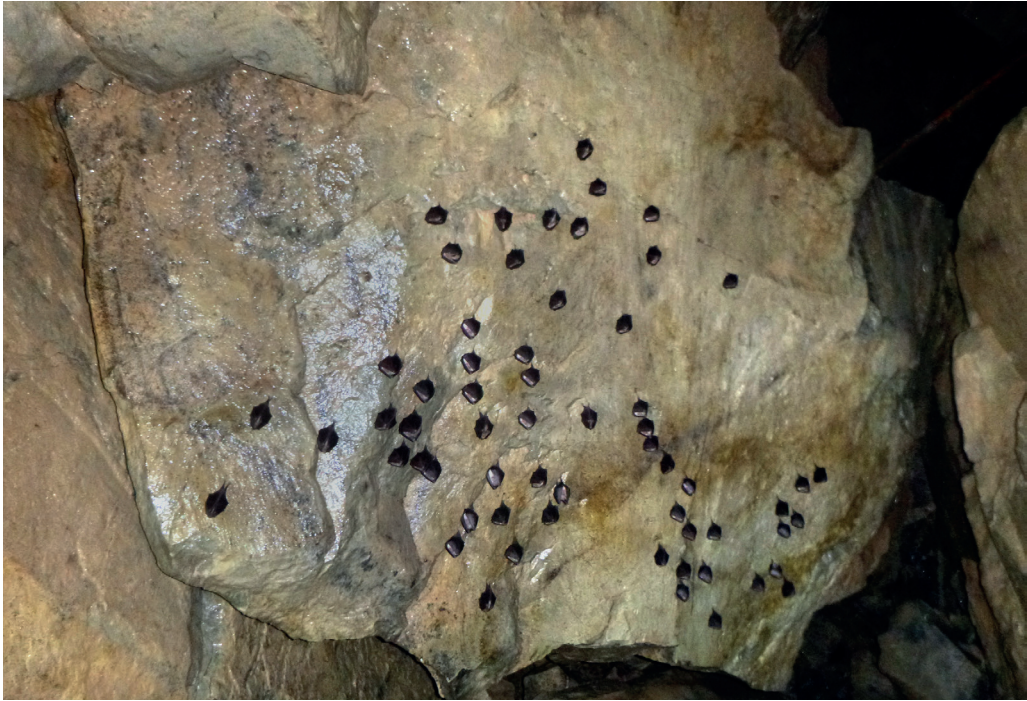
Hranice přírodní památky na úpatí Zámeckého vrchu. Foto Petr Chvátal

nalitou. I další názvy jeskyní dokazují divoké severočeské prostředí. Máme zde Pytláckou jeskyni v NPR Kaňon Labe, Bilaninu jeskyni v NPR Bořeň, která má údajně název po místní čarodějnici, jeskyni Peklo, Jílovité peklo, dvojnásobně zastoupení má Vinný sklep a podobně.

Počátky monitoringu

Ale zpět k popisované jeskyni. Poprvé jsem se do ní podíval asi v roce 1993, když jsem plnil pracovní úkol s názvem jednotná evidence speleologických objektů. Byl to papírový předchůdce dnešního elektronického JESA. Hledal jsem všechny známé jeskyně v okolí

a Loupežnickou mi poprvé ukázal nějaký mladý jeskyňář, jehož jméno už si bohužel ani nepamatuji. Poprvé jsem si lehl do bláta, vytřel jeskynní louže a nenapadlo mě, že tuto užitečnou činnost budu provádět minimálně jednou ročně po čtvrt století. Poprvé jsem poznal většinu romantických zákoutí v jeskyni, například Gilotinu. Je to úzký průlez pod několikametrovou svislou stěnou, do které se nasoukáte nohama napřed, a když vám z otvoru vyčnívá pouze hlava a podíváte se vysoko nad sebe, uvidíte na stěně zaklíněný kamenný břit o dostatečné hmotnosti. Zde se pak může rozvíjet vaše fantazie.

V letošním únoru viselo na malém prostoru téměř na samém konci jeskyně 61 vrápenců malých. Foto Martin Vlček

Vrápenec malý v Loupežnické jeskyni. Foto Martin Vlček

V únoru 1994 jsme v jeskyni poprvé sčítali netopýry s tehdejším zoologem CHKO Labské pískovce Pavlem Bendou, dnešním ředitelem správy Národního parku České Švýcarsko. Počet netopýrů a vrápenců nemám zapsaný, ale v prvních letech sčítání jich bývalo celkově kolem deseti. Každopádně akce udělala na Pavla Bendu velký dojem, protože mi věnoval plechovou tabulku s vyobrazeným netopýrem

a nápisem zhruba ve smyslu „Chráněná lokalita výskytu netopýrů“. Doporučil mi tabulku umístit do jeskynního vchodu, abychom zajistili ochranu těch sympatických zvířátek. Hned po týdnů jsem se tedy s tabulkou vypravil do jeskyně znovu vybaven domácí vrtačkou na ruční pohon. Dodnes si pamatuji tu frekvenci ručního točení a marnou snahu narušit tvrdý znělcový povrch. Byl doslova tvrdý jako kámen. Situaci jsem vy-

řešil zatlučením alespoň dvou hřebů do šikmé skalní pukliny, tabulka byla připevněna a ochrana netopýrů zajištěna. Ne na dlouho, příští rok jsme zjistili, že někdo plechovou tabulku ukradl. Co byste také čekali v Loupežnické jeskyni, že?

Sčítání jako zážitková činnost?

První roky jsme sčítali hlavně s Pavlem. Poznatků a zážitků přibývalo a po jednom z nich jsme ke Gilotině přidali další orientační bod s romantickým názvem U lišky. Pavel tenkrát lezl s náskokem první a po několika desítkách metrů jsem ho slyšel, jak něco hlásí. V úzké klikaté chodbě je zvuk utlumený a tak jsem rozeznával něco jako: „Je tady mrtvá myška, jdi první!“ V duchu jsem se podivil, proč mu vadí nějaká myška, a vzápětí jsem poznal, že říká „liška“. Je pravda, že jsme už od začátku chvílemi cítili nejasný zápach. Krátce za vchodem je v jeskyni asi třímetrový stupeň, ze kterého liška průzkumnice seskočila nebo spadla, ale zpátky už neměla šanci. V jeskyni ji pak čekal nezavidělný konec. Samozřejmě že zlomyslně chcipl v zátáčce úzké plazivky. Když jsem k ní nohama napřed dolezl, svým dioptrickým zrakem jsem jasně viděl, jak s ní úplně hýbají červi. Holínkou jsem ji nadzvedl a přimáčkli ke stěně, aby ležela na zádech. Neměl jsem odvahu pohlédnout jí z očí do očí, proto jsme kolem ní opatrně prolézali neslušně otočení zády a ona nás přátelsky poklepávala packami po ramenou. Díky průvanu směřujícímu ven z jeskyně už pak nebyl zápach tak intenzivní, přesto se ale tento zážitek stal jedním z mých nejintenzivnějších v podzemí. Každý následující rok jsme pak mohli hodnotit, jak rychle probíhá rozklad živého organismu v jeskynních podmínkách. Probíhá rychle. O rok později zůstaly z nebohé lišky skoro jenom kosti, ale ty velké jsou tam dodnes. Při každé návštěvě při cestě ven pietně srovnávám zbytky kostí do úhledné hromádky a skrze lišku myslím na krásu i nebezpečí jeskyní.

Po prvních letech sčítání s Pavlem Bendou přibývali další zoologové, někdy jich bylo víc najednou a postupně se střídali. Byl to Jiří Hejduk z České inspekce životního prostředí, Borek Franěk ze Správy CHKO České středohoří a z AOPK ČR postupně Vladimír Čeřovský, Roman Vlček a jeho bratr Martin Vlček. Hodiny strávené v jeskyni i na cestě k ní někdy přinesly příhody, které by člověka nenapadly, ale život je přinesl. Při jedné z mých mála absencí například všímavý ob-

čan z nejbližší vesnice zpozoroval, jak podezřelá partička špinavých vagabundů míří někam do lesa (že by loupežníci?). Splnil svou občanskou povinnost, věc nahlásil na policii a kolegové se po sečtení netopýrů a vysoukání z jeskyně nestačili divit. Čekala na ně policejní hlídka se psem, který je vystopoval až k jeskyni. Zablácené postavy musely na místě podávat vysvětlení, čím se tam dole zabývaly.

Orientačním bodem se v jeskyni stal i velký odlomený blok fonolitu, kde vzpomínáme na hlášku „nohy, záda“. Tenkrát s námi lezl možná poprvé Borek Franěk, který byl neznalý místních topografických a ustrojovacích podmínek. Prostě neznal cestu a proti vlhkosti si do jeskyně oblékl slušivou gumovou pláštěnku. Před ním lezl starý vtipálek Jiří Hejduk, a než se Borek vysoukal z úzkého průlezu, Jirka ze strany pohodlně vylezl na odlomený blok, udělal pár kroků zpátky a na strmém okraji bloku přesvědčil Borka, že jediná možná cesta je obtížným vykomínováním po skalní hraně. Chudák Borek se snažil a klouzal v pláštěnce nahoru a dolů za frenetického Jirkova povzbuzování: „Makej, to dáš, nohy – záda, nohy – záda!“ Když se zpocený a zcela zničený Borek vydrápal nahoru, zjistil, že lezl úplně zbytečně. Ano, i takových krutých žertů jsou schopni někteří přírodovědci.

K výsledkům sčítání

V Loupežnické jeskyni se počet netopýrů a vrápenců nepohybuje ve stovkách, ale pouze v desítkách. I tak je to nejbohatší jeskyní zimoviště nejen v Českém středohoří, ale třeba i ve srovnání s populárnějšími pískovcovými jeskyněmi v blízké NPR Kaňon Labe. Při zveřejnění údajů o netopýrech a jeskyních je vždy na místě otázka, jestli propagace konkrétní jeskyně nebude na škodu. V případě Loupežnické jeskyně si myslím, že zvýšené nebezpečí rušivé návštěvnosti zde nehrozí. Za 25 let jsme zaznamenali pouze minimum nežádoucích stop po návštěvnicích. Údaje o přibližné lokalizaci vchodu jsou bez ohledu na zveřejnění článku přístupné na různých místech, takže kdo chce, stejně si je najde. Dále už se brání sama jeskyně. Na zalesněném svahu se špatně hledá, v okolí nejsou další jeskynní objekty, a pokud se nepřipravený jedinec ke vchodu dostane, spolehlivě ho odradí úzké průlezy, bláto a nebezpečná mís-

Jeden z nestorů Loupežnické jeskyně Jiří Hejduk při sčítání v roce 2017. Foto Martin Vlček

ta. Každopádně by ale bylo vhodné vchodovou mříž alespoň přes zimní sezonu zamykat.

Pro historický přehled je v připojeném grafu z každého roku použit jeden údaj, i když jsme v tom roce lokalitu navštívili třeba vícekrát. Je vidět vzrůstající početnost letounů, jejich poměrně chudé druhové zastoupení (vrápenec malý, netopýr velký, ojedinělé nálezy netopýra vodního a vousatého) a stále větší dominance vrápence malého.

Praktický závěr našeho dlouhého sledování je jednoduchý: netopýrům a zejména vrápencům se v Loupežnické jeskyni daří velmi dobře. Je to dokázáno 25 let trvající špinavou, namáhavou a nepřijemnou, ale zároveň užitečnou a někdy i veselou prací. Děkuji všem kolegům, se kterými jsem se na ní mohl podílet.

Přehled výsledků sčítání je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Výběr z literatury o Loupežnické jeskyni v Českém středohoří:

Hejduk J., Čeřovský V. (2003): K výskytu letounů na území Ústeckého kraje. Fauna Bohemiae Septentrionalis, Tomus 28, str. 43–65, Ústí nad Labem

Hromas J. (ed.) a kol. (2009): Jeskyně. In: Mackovčin P. a Sedláček M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek XIV. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 608 pp. (*Loupežnická jeskyně na str. 275*)

Pokorný R., Holec M. (2009): Jeskyně Ústeckého kraje, Praha, 273 pp. (*Loupežnická jeskyně na str. 137–140*)

Pseudokrasové jevy v neovulkanitech České republiky. Sborník příspěvků ze semináře. AOPK ČR, Český geologický ústav, Česká speleologická společnost, Městské muzeum v Ústí nad Labem, Správa CHKO ČR (1996). (*Loupežnická jeskyně v člancích P. Chvátala a J. Kinského*)